

3.5 Rozwiązywanie układu równań liniowych metodą Doolittle'a ($LU: L(i,i)=1$)

Oliwia Masian 127324, Informatyka, Wydział Informatyki, II rok, Elementy Analizy Numerycznej

1. Zastosowanie.

Program rozwiązuje układ równań liniowych w postaci

$$Ax = b$$

gdzie A oznacza macierz kwadratową stopnia n oraz $x, b \in R^n$, metodą Doolittle'a.

2. Opis metody.

Rozkład

LU.

W wielu zagadnieniach numerycznych dotyczących macierzy kwadratowych A , poszukujemy takich macierzy trójkątnych L i U , że $A = L \cdot U$, gdzie L jest macierzą dolnotrójkątną z jedynkami na diagonalu:

$$L = \begin{pmatrix} 1 & 0 & \dots & 0 \\ l_{21} & 1 & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & 0 \\ l_{n1} & \dots & l_{n\ n-1} & 1 \end{pmatrix}$$

z kolei U macierzą górnątrójkątną:

$$U = \begin{pmatrix} u_{11} & u_{12} & \dots & u_{1n} \\ 0 & u_{22} & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & u_{n-1\ n} \\ 0 & \dots & 0 & u_{nn} \end{pmatrix}$$

Metoda Doolittle'a umożliwia wyznaczenie takiego rozkładu, traktując równość $A = LU$ jako układ n^2 równań z n^2 niewiadomymi l_{ij} dla $i > j$ i niewiadomymi u_{ij} dla $i \leq j$. Równania te wygodnie jest rozwiązywać na przemian wierszami i kolumnami, to znaczy raz wyznacza się wiersz macierzy U , raz kolumnę macierzy L .

W przypadku ogólnym elementy l_{ij} oraz u_{ij} obliczamy następująco:

dla $i = 1, 2, \dots, n$ obliczamy kolejno:

$$u_{ij} = a_{ij} - \sum_{k=1}^{i-1} l_{ik} u_{kj}, j = i, i+1, \dots, n$$

$$l_{ji} = \frac{1}{u_{ii}} \left(a_{ji} - \sum_{k=1}^{i-1} l_{jk} u_{ki} \right), j = i+1, i+2, \dots, n$$

Liczba potrzebnych mnożeń do wykonania rozkładu wynosi $\frac{1}{3}n^3 - \frac{1}{3}n$, a dodawań $\frac{1}{3}n^3 - \frac{1}{2}n^2 + \frac{1}{6}n$.

Rozwiązanie układu

Po otrzymaniu rozkładu LU rozwiązujemy układ

$$L \cdot y = b$$

a następnie

$$U \cdot x = y$$

W celu zwiększenia niezawodności metody (zabezpieczenie przed dzieleniem przez 0, gdy $u_{ii} = 0$), metoda ta została rozszerzona o częściowy wybór elementu podstawowego.

Wybór elementu podstawowego (wybór w kolumnie)

Teoretycznie za element podstawowy można wybrać każdy element na głównej przekątnej $a_{r1} \neq 0$ (dla pierwszego wiersza). Z uwagi jednak na poprawność rozwiązania (zmniejszenie błędów zaokrągleń) wybiera się

$$|a_{r1}| = \max_{i=1,2,\dots,n} |a_{i1}|$$

Następnie przestawia się wiersz pierwszy z i -tym, zapamiętuje się tę operację w macierzy permutacji. W przypadku rozkładu LU konieczna jest też zmiana w macierzy L , którą można opisać następującym pseudokodem:

```
//i to numer wiersza, który przekształcamy
for(int a = 0; a < i; a++)
{
    long double zamien3 = L[i][a]; //pomocnicza zmienna
    L[i][a] = L[imax][a]; //zamieniamy poszczególne elementy
    L[imax][a] = zamien3;
}
```

Idea polega na niezamienianiu całego wiersza, a jedynie tych elementów, które zostały wyznaczone przez algorytm do momentu wykonywania zamiany.

Analogiczne postępowanie prowadzi się dla pozostałych wierszy.

3. Obsługa programu.

The screenshot shows the 'Asian EAN' application window. It has two main sections: 'Macierz współczynników (A):' on the left and 'Prawa strona równania (b):' on the right. The matrix A is a 5x5 grid of input fields. The right side has a single column of input fields. Below the matrix, there are buttons for 'Losuj' (randomize), 'Losuj główną przekątną' (randomize main diagonal), 'Losuj całkowite' (randomize integers), 'Macierz Hilberta' (Hilbert matrix), 'Macierz Boothroyda-Dekkera' (Boothroyda-Dekker matrix), and 'Oblicz!' (calculate). Callouts point to various features: 'Rozmiar macierzy n' points to the matrix size input (5); 'Zakres losowania (maksimum) <-maks,maks>' points to the maximum range input (10); 'Losowanie elementów równoodległych' points to the 'Losuj' button; 'Losowanie macierzy, która posiada elementy na głównej przekątnej dużo większe od pozostałych' points to the 'Losuj główną przekątną' button; 'Losowanie macierzy o współczynnikach całkowitych' points to the 'Losuj całkowite' button; 'Test dla macierzy Hilberta' points to the 'Macierz Hilberta' button; 'Test dla macierzy Boothroyda-Dekkera' points to the 'Macierz Boothroyda-Dekkera' button; 'Wykonanie obliczeń dla wskazanej macierzy' points to the 'Oblicz!' button; and 'Możliwość ręcznego wpisywania wartości dla A i b dla n <= 15' points to the matrix input fields.

Rozmiar macierzy n

Zakres losowania (maksimum) <-maks,maks>

Losowanie elementów równoodległych

Losowanie macierzy, która posiada elementy na głównej przekątnej dużo większe od pozostałych

Losowanie macierzy o współczynnikach całkowitych

Test dla macierzy Hilberta

Test dla macierzy Boothroyda-Dekkera

Wykonanie obliczeń dla wskazanej macierzy

Możliwość ręcznego wpisywania wartości dla A i b dla $n \leq 15$

4. Typy parametrów.

long double: A, x, b w arytmetyce zwykłej

Interval <long double>: A, x, b w arytmetyce przedziałowej

int: n

5. Wykorzystane biblioteki.

Projekt został napisany w języku C++, z wykorzystaniem następujących bibliotek:

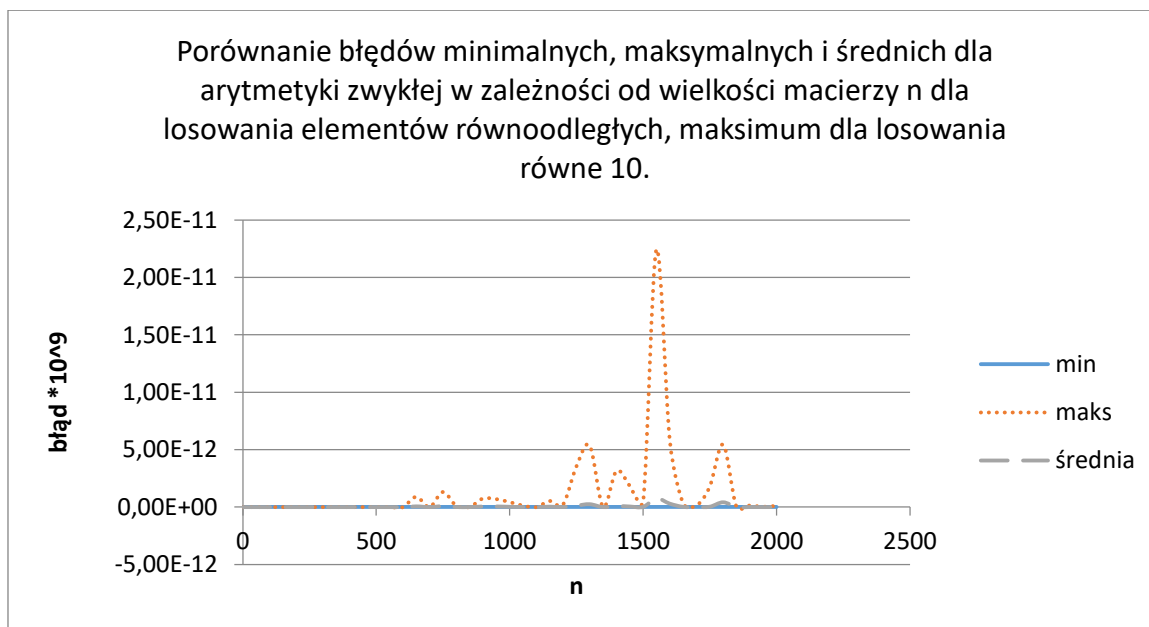
- `#include<mpfr.h>` (GNU MPFR library, GNU GMP library, potrzebne przy konwersji liczby z ciągu znaków na liczbę w arytmetyce przedziałowej, umożliwiając obliczenia w arytmetyce zmiennoprzecinkowej z odpowiednim zaokrągleniem)
- `#include<boost/numeric/interval.hpp>` (z pakietu boost, arytmetyka przedziałowa)
- `#include <boost/lexical_cast.hpp>` (potrzebne przy konwersji liczby z ciągu znaków na liczbę w arytmetyce przedziałowej).

Interfejs użytkownika powstał przy pomocy środowiska Qt Creator (Qt 5.8.0 GCC 64bit), projekt został skompilowany przy użyciu kompilatora GCC, w środowisku linuksowym (openSUSE 64bit).

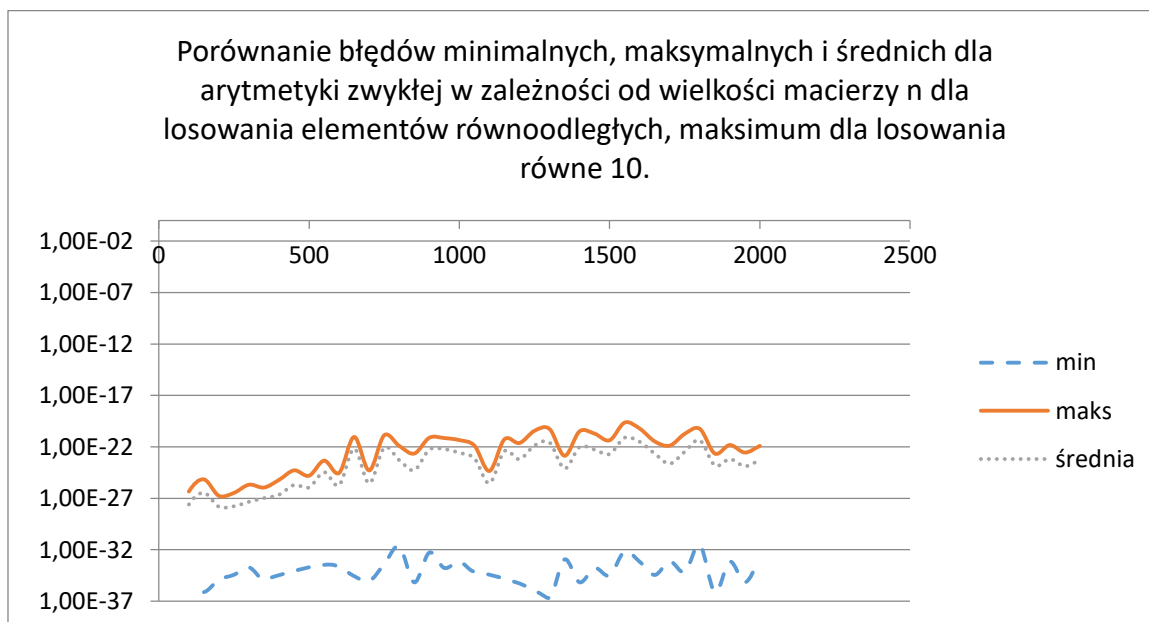
6. Wyniki testów.

W celu umożliwienia wizualizacji wyników w programie Excel, błędy zostały przemnożone przez odpowiednie współczynniki, dla których możliwe jest wykonanie wykresów.

Dla arytmetyki zwykłej błąd został obliczony jako różnica między b -wejściowym z b^* -obliczonym (na podstawie otrzymanego x) podniesiona do kwadratu. Dla arytmetyki zwykłej błąd utożsamiany jest z szerokością przedziału.

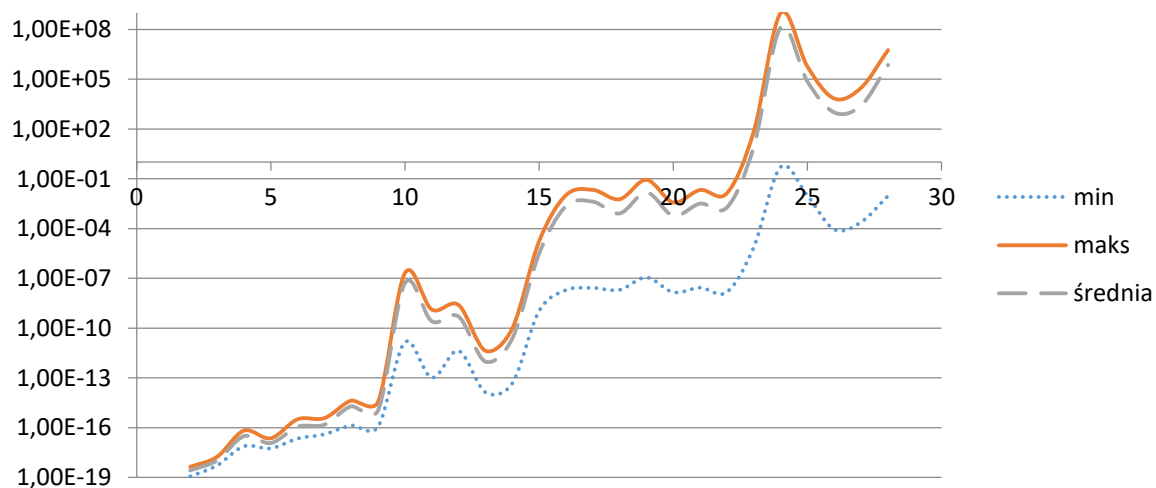

Ten sam wykres w skali logarytmicznej:

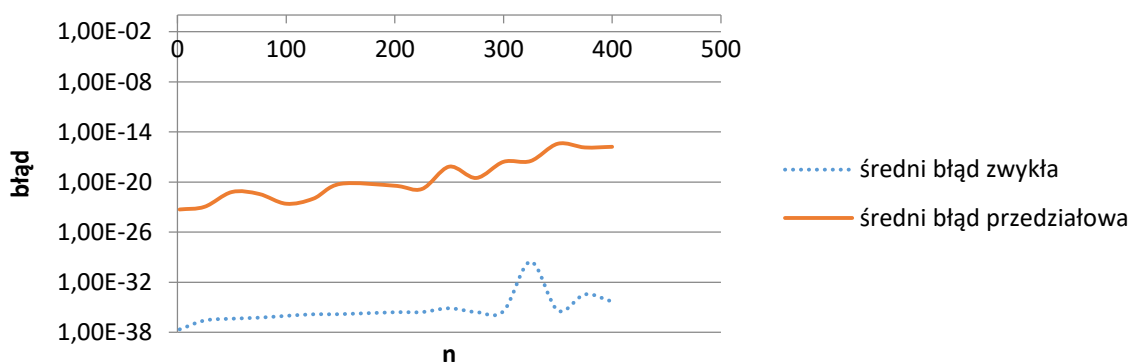
Skala liniowa- widzimy duże wahania dla maksymalnego błędu.

Porównanie błędów minimalnych, maksymalnych i średnich dla arytmetyki przedziałowej w zależności od wielkości macierzy n dla losowania elementów równoodległych, maksimum dla losowania równe 10.

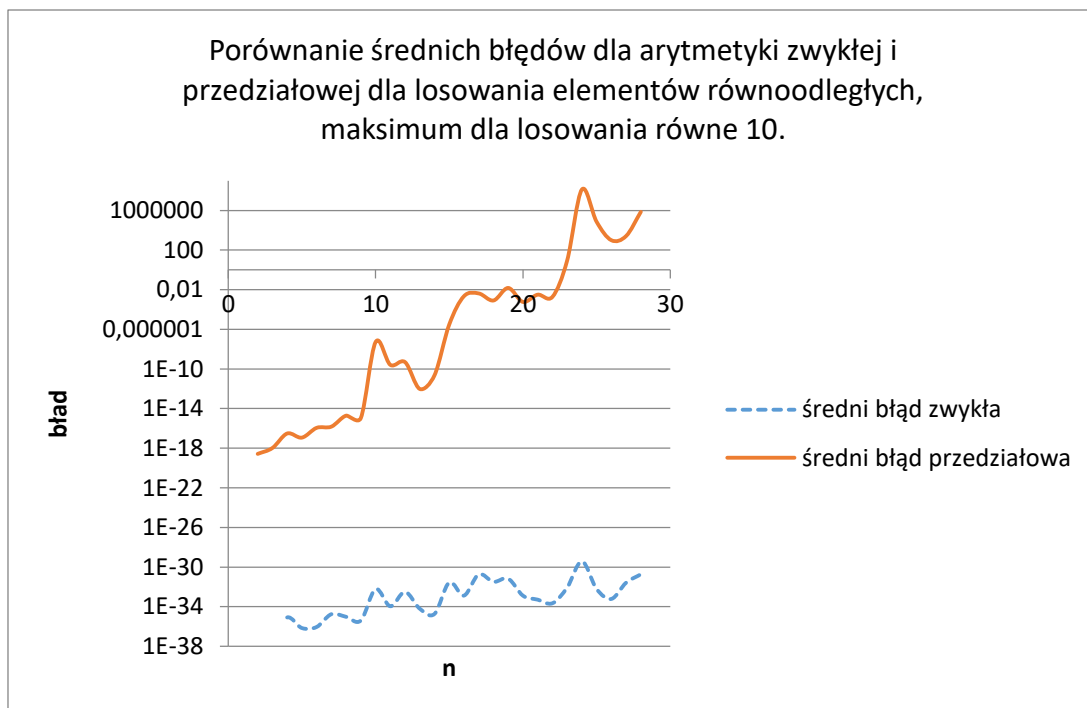

Skala logarytmiczna- wraz ze wzrostem wymiaru macierzy obserwujemy wzrost wszystkich rodzajów błędów. Maksymalny błąd zbliżony do średniego.

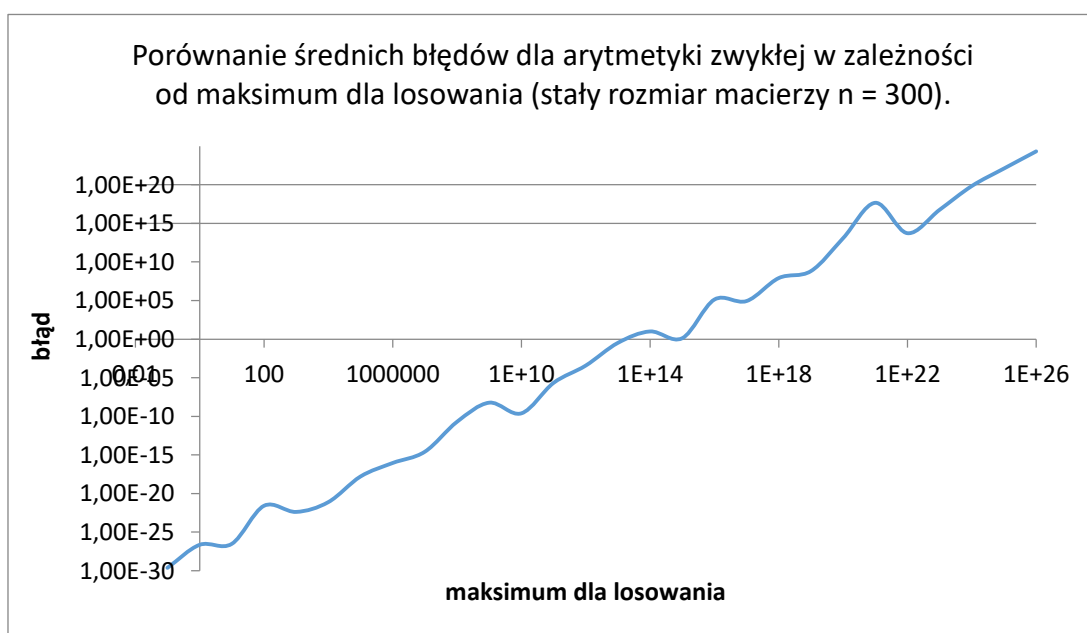
Porównanie średnich błędów dla arytmetyki zwykłej i przedziałowej w zależności od wielkości macierzy n dla losowania charakteryzującego się dużymi liczbami na głównej przekątnej.

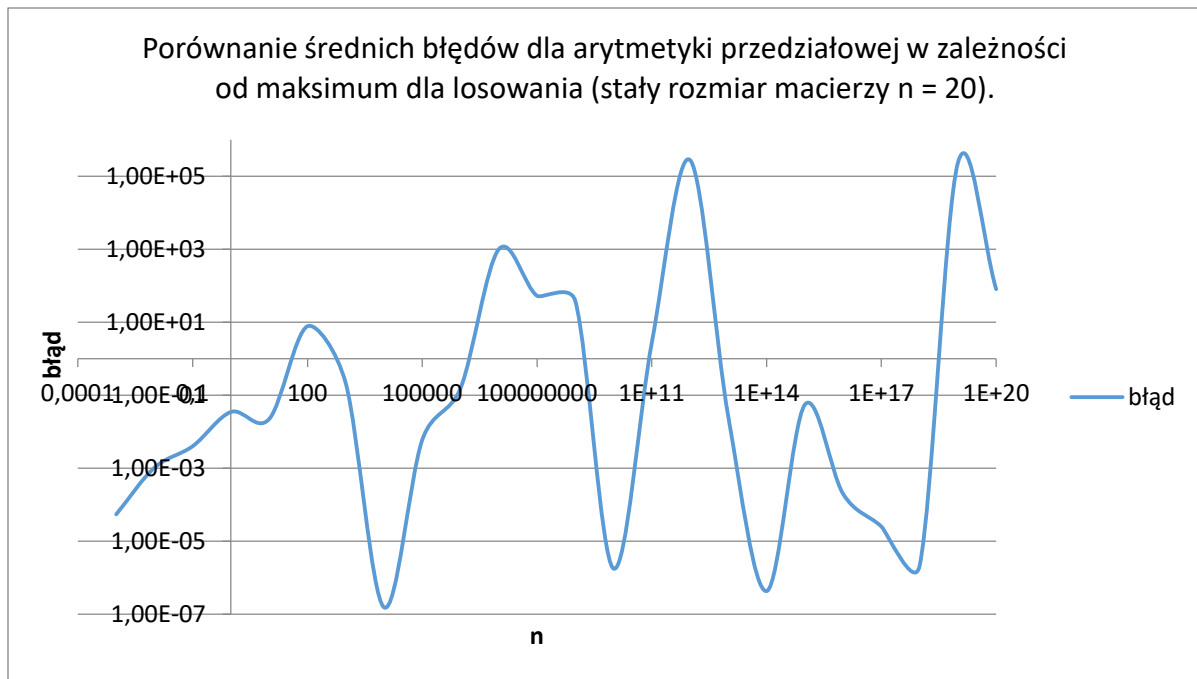
Obserwujemy różnice w błędach o kilkadziesiąt rzędów jedności, niemniej jednak istnieje wspólna prawidłowość- błędy w obydwu przypadkach średnio rosną przy zwiększaniu wymiaru macierzy.

Dla zwykłego losowania możliwe było przeprowadzenie testów dla $n < 30$.

Wraz ze wzrostem maksimum losowania, średni błąd zwiększa się.

Wykres przypomina szum- zbyt duże wahania błędów uniemożliwiają wyciągnięcie wniosków.

7. Wnioski.

- Rzędy wielkości błędów w arytmetyce zwykłej są dużo mniejsze od tych w arytmetyce przedziałowej. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że w arytmetyce zwykłej błędy także są obarczone pewnym błędem przybliżenia. Tylko arytmetyka przedziałowa pozwala na wskazanie dokładnego przedziału, w jakim zawiera się wynik.
- Błędy w arytmetyce przedziałowej bardzo szybko rosną wraz ze wzrostem wymiaru macierzy, dla arytmetyki zwykłej odbywa się to dużo wolniej.
- Maksimum dla losowania wpływa na błędy. Widoczne jest to w zwykłej arytmetyce (niestety w arytmetyce przedziałowej nie jest możliwe przeprowadzenie takiej obserwacji ze względu na zbyt dużą wariancję błędów). Wraz ze wzrostem maksimum dla losowania, rośnie błąd rozwiązania. Wynika to z tego, że odległości pomiędzy kolejnymi liczbami w reprezentacji maszynowej na komputerze są większe dla dużych liczb.
- W przypadku losowania macierzy, której elementy na głównej przekątnej są dużo większe od pozostałych (zastosowano wzór $(A[i][j] \cdot 100 + 100)^2$, gdzie $A[i][j]$ jest losową wartością ograniczoną maksimum dla losowania). Dla takiej macierzy możliwe są obliczenia w arytmetyce przedziałowej nawet dla $n > 500$, czego przy standardowym losowaniu nie udaje się zrealizować.

8. Źródła.

- Fortuna, Macukow, Wąsowski, Metody numeryczne, WNT, Warszawa
- Andrzej Marciniak, Dorota Gregulec i Jan Kaczmarek, Podstawowe procedury numeryczne w języku Turbo Pascal, 1997